

Nybyggnationens estetik

En analys av riktlinjer för utvecklingen av Södra Rosendal

William Ekander

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Uppsala 2022

Nybyggnationens estetik. En analys av riktlinjer för utvecklingen av Södra Rosendal

The aesthetics of new housing. An analysis of guidelines for the development of Södra Rosendal

William Ekander

Handledare: Bodil Dahlmann, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land
Examinator: Vera Vicenzotti, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp
Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E
Kurstitel: Självständigt arbete i Landskapsarkitektur
Kurskod: EX0861
Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2022
Omslagsbild: Utopia Arkitekter
Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: urban design, nybyggnation, funktionalism, estetik, dokumentanalys, visionsbild, riktlinjer, Rosendal

Sveriges Lantbruksuniversitet
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Avdelningen för landskapsarkitektur

Sammandrag

När gestaltungsförslag ska kommuniceras tenderar attraktiva element att överdrivas för att sälja in designen, speciellt i virtuella renderingar kan en falsk representation av det färdiga projektet formas. Därmed blir det än viktigare att de direktiv som presenterats faktiskt stämmer överens med det färdigbyggda projektet. Syftet med denna text är att undersöka estetiska riktlinjer som har styrt utvecklingen av nybyggnationen Södra Rosendal i Uppsala, samt hur dessa direktiv representeras i den färdiga byggnationen. En dokumentanalys av källor som har styrt utvecklingen av Södra Rosendal utfördes för att identifiera estetiska riktlinjer. Därefter utfördes ett platsanalys där uttrycket av dessa riktlinjer undersöktes. Både dokumentanalysen och platsanalysen gjordes utifrån en analysmetod som väver samman tre olika texter som behandlar stadsbyggnad. Analysmetoden innefattar fyra bedömningsområden: Siktlinjer, Skala och rymd, Vegetation och Stadens karaktär. Under dokumentanalysen uppmärksammas bedömningsområdena Skala och rymd samt Stadens karaktär som mest prevalenta, medans platsanalysen visar på att endast det sistnämnda kunde identifieras som genomgående i hela bostadsområdet. Resonemangen bakom gestaltungsförslagen och riktlinjerna uppfostrar till en diskussion kring hur landskapsarkitektur kommuniceras. Främst används funktionalistiska resonemang för att argumentera värdet av en design, trots att det är tydligt att tid och energi hade gått till att bearbeta den estetiska dimensionen. Detta bedöms bero på att estetiska argument anses vara för subjektiva för att användas till att sälja in projekt, till skillnad mot mer konkreta funktionella värden. Sammantaget identifieras hållbara funktionella värden ha en stor påverkan på samtida landskapsarkitektur, och med detta följer risken att estetiska värden bortprioriteras till förmån av samtida trender.

Nyckelord: urban design, nybyggnation, funktionalism, estetik, dokumentanalys, riktlinjer, visionsbilder, Rosendal

Abstract

When design proposals are to be communicated, attractive elements tend to be exaggerated in order to paint the design in a better light, which is especially prevalent in virtual renderings where a false representation of the final project can be created. Thus, it becomes even more important that the directives presented actually correspond to the completed project. The purpose of this text is to examine aesthetic guidelines that have guided the development of the new housing area Södra Rosendal in Uppsala, and how these directives are represented in the completed construction. A document analysis of sources that has guided the development of Södra Rosendal were carried out to identify aesthetic guidelines. A site visit was then conducted where the expression of these guidelines was examined. Both the document analysis and the site visit were conducted based on an analysis method that weaves together three different texts discussing urban planning. The analysis method includes four assessment areas: Serial vision, Scale and space, Vegetation and Urban character. In the document analysis it is noted that the assessment areas Scale and space and Urban character are the most prevalent, while the site visit show that only the latter assessment area can be identified as a consistent in the entire residential area. The reasoning behind the design proposals and guidelines produce a discussion about the communication of landscape architecture. Functional arguments are mainly used to promote the value of a design, even though a lot of time and energy clearly are being put into creating the aesthetic values of the design. This is assigned to the fact that aesthetic arguments are considered too subjective to use to sell projects, in contrast to more concrete functional values. All in all, sustainable functional values are identified to have a major impact on landscape architecture, and with this comes the risk of aesthetic values being downplayed in favor of contemporary trends.

Keywords: urban design, new housing, functionalism, aesthetics, document analysis, guide lines, vision images, Rosendal

Innehållsförteckning

Figurförteckning	5
Tabellförteckning	6
1 Introduktion	7
1.1 Inledning	7
1.2 Syfte & frågeställning	8
1.3 Avgränsning	8
2 Metod	9
2.1 Gordon Cullen - Stadsrummet	9
2.2 Nick Robinson - Gestaltad växtlighet	10
2.3 Jan Gehl - Den mänskliga staden	11
2.4 Analyskriterier	11
3 Bakgrund	13
3.1 Estetik inom landskapsarkitektur	13
3.1.1 Hållbarhetens estetik	13
3.1.2 Kommunikation & visualisering	14
3.2 Välkommen till Södra Rosendal	15
4 Resultat	17
4.1 Dokumentanalys	17
4.1.1 Arkitekturpolicy	17
4.1.2 Detaljplan	18
4.1.3 Utopia & Karavan	19
4.2 Platsanalys	21
4.2.1 Siktlinjer	21
4.2.2 Skala och rymd	22
4.2.3 Vegetation	23
4.2.4 Stadens karaktär	24
4.3 Visioner & verklighet	25
5 Diskussion	28
5.1 Estetik & funktion	28
5.2 Vad finns kvar?	28
6 Slutsats	30
Tack	31
Referenser	32

Figurförteckning

Figur 1: Visionsbild för rumsligheten i Södra Rosendals huvudgata. (Uppsala kommun 2009:6). https://docplayer.se/113366-Detaljplan-for-del-av-rosendalsfaltet-uppsala-kommun.html	18
Figur 2: Volymsstudie av Södra Rosendal som visar den planerade skalan på bostadskvarteren. (Uppsala kommun 2009:5). https://docplayer.se/113366-Detaljplan-for-del-av-rosendalsfaltet-uppsala-kommun.html	19
Figur 3: Utopia Arkitekters visionsbild för sikten till Södra Rosendal från Vårdsätravägen (Utopia Arkitekter u.å.). http://www.utopia.se/se/projekt/sodra-rosendal	20
Figur 4, till vänster: Skogen är synlig från huvudstråket i Södra Rosendal. (Ekander 2022).	21
Figur 5, till höger: Exempel på vy med dramaturgi. Foto: William Ekander 07-03-22.	21
Figur 6, till vänster: Innergård med en instängd känsla. Foto: William Ekander 07-03-22.	22
Figur 7, till, till höger: Innergård anpassad till den mänskliga skalan. Foto: William Ekander 07-03-22	22
Figur 8: Visionsbild för Kvarteret Smaragden, där område med påstådd vegetation är inringat. (Karavan Landskapsarkitekter 2022e). https://karavanlandskap.se/kvarteret-smaragden/	23
Figur 9: Den inringade området som i verkligheten består av en sopstation och parkeringsplatser. Foto: William Ekander 07-03-22.	24
Figur 10: Kvarteret Smaragden från ögonhöjd, där vegetationen på taket inte är synlig. Foto: William Ekander 07-03-22.	24
Figur 11, till vänster: "Soft edges" och hög detaljrikedom i ögonnivå anpassar innergårdem till den mänskliga skalan. Foto: William Ekander 07-03-22.....	25
Figur 12, till höger: Fasader utan detaljverkan uppfodrar till rörelse. Foto: William Ekander 07-03-22.....	25

Tabellförteckning

Tabell 1: Sammanfattning av bedömningsområdena. (Ekander 2022).	12
---	----

1 Introduktion

1.1 Inledning

Landskapsarkitektur är ett yrke i konstant tvist med andra verksamhetsområden; kvalitativa urbana landskap har historiskt sett blivit bortprioriterad till förmån av andra stadselement (Gehl 2010). När vägar, bostäder och köpcentrum har tilldelats sin plats i staden finns det lite rum kvar för det offentliga utrymmet, trots att det är centralt för att skapa en livlig stad (ibid.).

Att diskutera kring landskapsarkitektur kräver därför ofta att argumenten grundas i funktionalistiska värden för att respekteras av andra verksamhetsområden (van Etteger et al. 2016). Ett estetiskt element bör alltså inte existera bara för syns skull, helst ska den även ha en påtaglig funktion också; en växtplantering som stabiliserar lokalklimatet, en vägg som skapar geoteknisk stabilitet, etc. Genom att relatera sin design till en konkret funktion och användningsområde blir det enklare att förmedla värdet av kvalitativ arkitektur (ibid.). Att kommunicera värdet av sin design blir då en stor del av designprocessen (Andersson 2007). Projekt säljs in med hjälp av allt ifrån bilder av myllrande torg till ekologiskt hållbara sedumtak som renar dagvatten; allt som förespråkar en användbar och hållbar framtid (Downes & Lange 2015). Specifikt har just "hållbarhet" identifierats som ett koncept som har en stor påverkan på hur vi värderar samtida arkitektur (Daugelaite & Grazuleviciute-Vileniske 2020).

De senaste årtiondena har begreppet "hållbarhet" blivit mer förekommande i det allmänna medvetandet, vilket har lett till att landskapsarkitektur och andra verksamhetsområden som behandlar utemiljöer fått mer utrymme i det urbana rummet (ibid.). Men den gröna vågen är något som ett flertal industrier, inklusive arkitektbyråer, inte varit långsamma att kapitalisera på. Många företag marknadsför sina produkter med modeord som "naturlig", "hållbar" eller "ekovänlig" trots att produkten eller designen i sig inte nödvändigtvis möter dessa anspråk (Dahl 2010). I urban design kan detta exempelvis yttra sig när ytligt miljömedvetna argument används för att motivera gestaltungsförslag utan någon estetisk eller miljömässig substans (Daugelaite & Grazuleviciute-Vileniske 2020).

Transparens inom vårt yrke blir då mer och mer viktigt om de miljöer som byggs faktiskt ska stämma överens med gestaltungsförslagen som presenteras. I både detaljplaner och beskrivningen av gestaltungsförslag kan sanningen överdrivas för att ställa projektet i ett attraktivare ljus (Downes & Lange 2015). Speciellt i virtuella renderingar blir detta en stor risk, där designelement lätt kan manipuleras för att skapa en falsk bild av hur slutresultatet kommer att se ut (ibid.). Men när det kommer till att jämföra de förväntade resultaten med det färdigställda projektet

finns det inte mycket forskning att konsultera (ibid.). Ett av de samtida projekt som har fått mycket uppmärksamhet för sin hållbara design är Rosendal, en nybyggnation i södra Uppsala. Men hur designen är realiserad i verkligheten gentemot visionsbilder och beskrivningar är inte vidare dokumenterat, vilket gör området intressant att undersöka för just detta.

1.2 Syfte & frågeställning

Syftet med denna text är att undersöka vilka estetiska riktlinjer och ideal som har styrt planeringen av ett bostadsområde som har gjort särskilda anspråk på hållbarhet, samt undersöka hur dessa direktiv är realiserade i den färdiga byggnationen.

Frågeställningen som denna text kommer att svara på är följande:

- ❖ Hur väl fullföljer en nybyggnation i Rosendal de estetiska riktlinjer som etablerats tidigare i planeringen?

1.3 Avgränsning

Undersökningen avgränsades till en nybyggnation i södra Uppsala som utgör ett i stadsdelen Rosendal, även kallat Södra Rosendal. Området valdes utifrån dess anspråk på att vara hållbart designat byggt samt att stadsdelen har ett samtida stiluttryck. Detta skapar även en lagom stor geografisk avgränsning, då Södra Rosendal innefattar en park, gång- och bilvägar, en huvudgata, offentliga utrymmen och bostadskvarter.

2 Metod

Först utfördes en dokumentanalys där estetiska riktlinjer sammanställdes från tre olika källor som har styrt utvecklingen av Södra Rosendal. Dessa inkluderar Uppsala kommuns arkitekturpolicy (Uppsala kommun 2017), detaljplanen för Södra Rosendal (Uppsala kommun. 2009), samt gestaltungsförslag från två inblandade arkitektbyråer: Utopia Arkitekter (u.å.) och Karavan Landskapsarkitekter (2022a; 2022b; 2022c; 2022d). Både text och visionsbilder analyserades utifrån analyskriterier som beskrivs nedan. Varje källa beskriver mer och mer koncisa direktiv, från allmänna riktlinjer i arkitekturpolicy till konkret utformning av kvarteren ifrån arkitektbyråerna.

Därefter utfördes platsanalys i Södra Rosendal för att identifiera och bedöma hur väl riktlinjerna har följts. Platsanalysen utfördes under senvintern vid tre separata tillfällen med olika väderförutsättningar för att få en så opartisk upplevelse av Södra Rosendal som möjligt.

Litteratur som berör gestaltning och stadsplanering har sammanställts för att skapa en analysmetod att tillämpa på tolkandet av riktlinjerna och platsanalysen. Jag har valt tre texter som behandlar olika estetiska element av urban design som har kombinerats för att anpassas till analysen av en mindre nybyggnation: Gordon Cullens *The Concise Townscape* används för att utforska vyer och utrymmen i stadsrummet; Nick Robinsons *The Planting Design Handbook* används för att utvärdera vegetationens estetiska och funktionella roll; Jan Gehls *Cities for People* används för att utvärdera hur väl staden är anpassad för mänsklig aktivitet. Analysmetoden redovisas i en egen rubrik efter att litteraturen presenterats.

2.1 Gordon Cullen - Stadsrummet

I boken *The Concise Townscape* presenterar arkitekten Gordon Cullen (1971) en metod för att skapa ett dynamiskt stadsrum. Enligt Cullen handlar urban design om relationen mellan olika fysiska element och hur man väver ihop dem för att skapa dramaturgi (ibid.). Detta uppnås genom tre olika element: *Optics*, *Place* och *Content* (ibid.). Alla tre element kommer att undersökas i analysen av Södra Rosendal, *Optics* för sig och *Place* och *Content* i kombination med element från andra texter.

Optics refererar till förändrade vyer som skapar drama i stadsrummet. Effekten av *Optics* skapas av att använda sig av vad Cullen kallar för *Serial visions*, en serie av scener som upplevs genom att röra sig genom det urbana landskapet. Att kunna manipulera element i stadsrummet anser Cullen vara essentiellt för att skapa ett dynamiskt och emotionellt engagerande urbant landskap. Istället för att placera fotgängare i en lättsmält och monoton stad bör staden besitta visuella element som skapar dramaturgi; framträdande och utgående vyer, gömda och avslöjade element, etc. (Cullen 1971)

Place beskriver upplevelsen av en själv i relation till det omgivande utrymmet. Denna upplevelse är till skillnad från *Optics* inte enbart baserat på vyer: Ljud, ljus och utrymme kan manipuleras för att skapa olika känslor hos besökare. Enligt Cullen är kontrasterna mellan öppna och intima utrymmen ett viktigt verktyg för att skapa ett dynamiskt stadsrum. En person i rörelse genom staden bör uppleva en serie av tryck och vakum, öppna och stängda ytor, spänningar och lättnader. (Cullen 1971).

Content behandlar texturen på själva stadsrummet: färger, detaljer, personlighet, etc. Cullen ser att stadens innehåll bildas som resultat av samhällets ramverk och nyanserade variationer inom detta ramverket. Enligt Cullen själv i *The Concise Townscape*:

Within a commonly accepted framework-one that produces lucidity and not anarchy-we can manipulate the nuances of scale and style, of texture and colour and of character and individuality, juxtaposing them in order to create collective benefits. (Cullen 1971:12).

Ramverket blir viktigt för att skapa ett sammanhang för stadsrummets *Content* att existera i, och baseras främst på lokal kultur. Ju mindre projektets omfång är desto viktigare blir det att fånga platsens essens. Begreppet kan liknas vid uttrycket *genius loci*, platsen själ, en svårbeskrivlig känsla av plats. (Cullen 1971).

2.2 Nick Robinson - Gestaltad växtlighet

Landskapsarkitekten Nick Robinson (2004) identifierar i sin bok *The Planting Design Handbook* vilka intryck växter kan skapa i gestaltning. Han urskiljer tre olika aspekter som utgör växtdesign: Funktionalitet, estetik och ekologi. Utifrån frågeställningen i denna texten så har den ekologiska aspekten åsidosatts för att fokusera på hur växtgestaltningen verkar i ett estetiskt och funktionellt sammanhang. Detta görs då estetik har en central roll i undersökningen, samt att vegetationens funktionalitet bidrar till platsens upplevelsefaktor. Växternas funktion har därmed främst utvärderats utifrån rumsliga effekter.

Robinson beskriver gestaltning med växter som en unik form av design, då det kan finnas flera lösningar på samma funktionella problem (Robinson 2004). När flera växter besitter samma funktion ger det alltså utrymme för estetiskt uttryck (ibid.). Funktionen kan referera till en myriad olika element: Skugga, rumsbildning, barriär, etc. (ibid.). Därmed blir det upp till formgivaren att hitta det bäst passande estetiska svaret. Detta anser Robinson vara det som särpräglar just gestaltad växtlighet, därför kommer den gestaltade växtligheten i Södra Rosendal främst att bedömas utifrån vilken funktion vegetationen har och därefter vilket estetiskt uttryck den besitter.

2.3 Jan Gehl - Den mänskliga staden

Jan Gehl (2010) analyserar i sin bok *Cities for People* vad som får en stad att vara lämpad för människor. Boken behandlar många element som bidrar till en livlig stad, men dessa element fokuserar till stor del på rent funktionella aspekter. För att skapa en analysmetod att applicera på undersökningen av Rosendal kommer jag att välja två stadsbyggnadselement som relaterar till estetik och som Gehl anser vara essentiella för mänsklig vistelse: Den mänskliga skalan och Stadens livlighet.

Skala är ett viktigt verktyg för att skapa en god levnadsmiljö. Ett vanligt problem i tätbebyggda nya bostadsområden är att arkitekturen ger intrycket att de tornar upp sig över gaturummet. Gehl ser att dessa problem skapades då staden främst planeras från en överskådlig vinkel, då perspektivet från ögonhöjd lätt kan glömmas bort. Andra verktyg för att göra skalan mer anpassad till människan är att ta ner skalan med hjälp av träd som möter de höga siktlinjerna på vägen, samt skapa en detaljrikedom som är anpassad till promenerande människor och inte förbipasserande bilar. (Gehl 2010).

Det andra stadsbyggnadselementet som kommer att utvärderas är hur Rosendals design uppfordrar till ett livligt stadsliv. Människor dras till liv och rörelse, vilket i sin tur leder till mer liv och rörelse. En motsatt effekt kan även uppstå, där folk undviker platser som verkar öde. Därmed är det viktigt att skapa en positiv effekt tidigt i stadsdelens historia, för att uppfordra till en positiv händelsespiral. En viktig komponent för att skapa ett livligt stadsrum är vad Gehl refererar till som *Soft Edges*: Väggar och husfasader som blir en del av stadslivet genom att besitta skyltfönster, öppna fönster eller uteserveringar. Om fasaden har en varierad och vertikal karaktär skapas ännu mer dynamik som bidrar till ett stimulerande stadsrum. (Gehl 2010).

2.4 Analyskriterier

För att skapa sammanhängande kriterier för både dokumentanalysen och platsanalysen har jag valt ut olika element från Cullens, Robinsons och Gehls litteratur för att skapa fyra olika bedömningsområden.

Det första analysobjektet är **Siktlinjer**, baserat på Gordon Cullens *The Concise Landscape*. Här kommer stadsdelens vyer och dramaturgi att analyseras. Topografi, gömda och avslöjade objekt samt framträdande och utgående vyer påverkar denna upplevelsefaktor.

Sedan kommer **Skala och rymd** att undersökas, vilket baseras på Cullens teori om *Place* men även Jan Gehls teori om den mänskliga skalan från *Cities for People*. Här kommer känslan som stadsdelens rumslighet och skala skapar att undersökas. Den påverkas av omgivande byggnader och storlek på stadsrummet.

Därefter kommer **Vegetation** att utvärderas enligt Nick Robinsons teori från *The Plant Designing Handbook*. Här kommer växtlighetens estetik och funktion att

bedömas. Vegetationens storlek, form, placering och funktion påverkar upplevelsefaktorn i denna del.

Sist kommer **Stadens karaktär**, baserat på Cullens *Content* och Gehls *Stadens Livlighet*, att undersökas. Här kommer de element som bidrar till att staden upplevs som levande och användarvänlig att undersökas. *Soft edges* och detaljrikedom är främst det som kommer påverka upplevelsefaktorn.

Tillsammans bildar dessa fyra bedömningsområdena en bred analys av de estetiska värdena i Rosendal (Se tabell 1). Metoden är strukturerad för att analysera de estetiska element som påverkar upplevelsefaktorn i nybyggnationer som Södra Rosendal. Jag har använt denna metod för att sammanställa riktlinjerna som presenteras i dokumentanalysen och översätta de till Cullens, Robinsons och Gehls anvisningar för god arkitektur. Även under platsanalysen i Södra Rosendal har dessa bedömningsområden analyserats.

Bedömningsområden	
<i>Siktlinjer</i>	Vyer, dramaturgi, höjdskillnader
<i>Rymd och skala</i>	Rumslighet, mänsklig skala, omgivande strukturer
<i>Vegetation</i>	Rumsbildning, form, estetiskt uttryck
<i>Stadens karaktär</i>	”Soft edges”, detaljer i ögonnivå

Tabell 1: Sammanfattning av bedömningsområdena. (Egen tabell).

3 Bakgrund

För att kunna diskutera kring Södra Rosendals målsättning och resultat är det viktigt att identifiera vilka element som kan ha påverkat denna process. Bakgrunden kommer fokusera på följande frågor: Vilka stilideal styr samtida landskapsarkitektur? Hur kommuniceras idéer och visioner för gestaltungsförslag? Hur kan detta påverka förväntningarna av projektet? Har Rosendals förutsättningar påverkat projektet?

3.1 Estetik inom landskapsarkitektur

Trots att den estetiska dimensionen av landskapsarkitektur och urban design är väldigt omfattande har två aspekter identifierats som har en särskild relevans till undersökningen av Södra Rosendal: estetiken av hållbarhet och kommunikationen av design. Utvecklingen av Södra Rosendal har tydligt styrts av hållbara värderingar, vilket speciellt går att se i gestaltungsförslagen för stadsdelen (Karavan Landskapsarkitekter 2022a; Utopia Arkitekter u.å.). Estetiken och dess uttryck har även påverkats av dessa miljömässiga värdena. Även hur designförslagen har presenterats och kommunicerats är relevant, då digitala renderingar skapar möjligheten att visualisera ett gestaltungsförslag med överdrivna eller fabricerade element.

3.1.1 Hållbarhetens estetik

Miljömedveten arkitektur började utvecklas i Europa och Nordamerika på slutet av 60-talet. Artister började avfärda konst för konstens skull för att istället involvera sig i sociala och miljömässiga frågor. Inspiration hittades i naturens komplexa system, vilket även reflekteras i arkitekturen som skapades i de följande åren. Under 70-talet uttrycktes detta formspråk radikalt och omfamnade organiska former i experimentella uttryck, men övergick sedan till ett mer återhållsamt uttryck vid början av det andra millenniet. I nuläget är hållbarhetens estetik en stil som fortfarande håller på att formuleras och definieras. (Daugelaite & Grazuleviciute-Vileniske 2020).

Genom att analysera hundratals vetenskapliga artiklar som behandlar estetik och hållbarhet har arkitekterna Daugelaite och Grazuleviciute-Vileniske gjort en kvalitativ och kvantitativ studie som destillerar hur denna hållbara estetik ser ut idag inom arkitektur och urban design. Definitionen av "hållbarhet" inkluderar miljömässiga, sociala, kulturella, ekonomiska, politiska och filosofiska aspekter. Fokus på komplexa relationer och processer, kontraster, mimikri av organiska processer samt tilltro till teknologiska lösningar identifieras som de vanligaste trenderna. Den digitaliserade kreationsprocessen har även resulterat i att det har blivit populärare att integrera byggnadsstrukturer i urban utveckling, och att urban utveckling i sin tur har blivit mer integrerad i landskapsarkitektoniska processer;

den moderna staden har ett enhetligt samband mellan byggnad och landskap. Daugelaite och Grazuleviciute-Vileniske har urskilt dessa trender i syfte att forma ett tydligare formspråk för hållbar arkitektur, då de anser att den hållbara arkitekturen för tillfället saknar en unik stil. De anmärker att estetik också är en essentiell kvalitet för hållbar arkitektur men att många av de projekt som anses som hållbara inte har ett tydligt arkitektoniskt uttryck. Därmed kan de inte klassificeras som helt hållbara. (ibid.).

Även stadsplanerare som van Etteger et al. (2016) har uttryckt att den estetiska dimensionen av urban design inte får samma vikt som andra värden. De ser att estetiska uttryck till stor del bygger på funktionella argument, till exempel att en växtplantering även ska kunna filtrera dagvatten (ibid.). Traditionell funktionalism utgår ifrån att estetiskt värde endast kommer ur funktion, vilket van Etteger et al. (2016) är kritiska mot. Författarna förespråkar istället att kunna se landskapsarkitektur som en konstform med invävda designelement (ibid.). Kritiken av denna funktionsbaserade designpraktik speglar Daugelaite & Grazuleviciute-Vileniskes åsikter; att samtida urban design inte har en egen arkitektonisk stil utan helt stödjer sig på att miljömässiga funktioner ska skapa ett estetiskt uttryck (van Etteger et al. 2016; Daugelaite & Grazuleviciute- Vileniske 2020).

Daugelaite & Grazuleviciute-Vileniske identifierar även att “greening of iconic buildings” (Daugelaite & Grazuleviciute- Vileniske 2020:53) riskerar påverka den hållbara arkitekturens utveckling negativt, ifall de hållbara elementen endast reduceras till en ytlig exteriör. På samma sätt kan den hållbara urbana designens estetik urvattnas ifall det uttrycket endast blir reducerat till ytliga ekologiska ingrepp. Redan på 80-talet började begreppet *Greenwashing* användas för att beskriva överdrivna och oberättigade anspråk på miljövänlighet av företag (Dahl 2010). Detta fenomen har bara eskalerat i takt med att både konsumtion och miljömedvetenhet i samhället har ökat, vilket företag har svarat på med att marknadsföra sina produkter som hållbara (ibid.). Därför är det viktigt att kunna bedöma ifall miljömässigt motiverade designval faktiskt främjar hållbarhet och ifall de har gjorts på bekostnad av estetiken.

3.1.2 Kommunikation & visualisering

Redan i slutet av 1700-talet var den engelska landskapsdesignern Humphry Repton en av de första i branschen att visuellt kommunicera hur ett projekt skulle se ut före och efter sitt genomförande (Downes & Lange 2015). I hans “Röda böcker” tecknade, målade och beskrev Repton sina designer i överlappande sidor som visade projektets existerande vy och den planerade vyn (ibid.). Fram till slutet av 1900-talet har detta varit landskapsarkitektens modus operandi: teckningar, målningar och modeller används för att kommunicera ideer, och en stor del av projektens tid och energi läggs på detta (Andersson 2007).

I moderna tider har datorer skapat möjligheten för landskapsarkitekter att förmedla sina tankar på ett helt nytt sätt (ibid.). Digitala renderingar är idag det främsta verktyget för att skapa verklighetstroga visionsbilder (ibid.). Men med denna teknologi medförs även en del begränsningar. Med en högre verklighetsgrad förutsätts det att den färdiga designen kommer att reflektera exakt den bild som målats upp, medans en tecknad bild gör inte samma anspråk på att representera verkligheten (Downes & Lange 2015). Andersson (2007) uttrycker kontrasten väl i sin artikel "From Paper to Park":

"As a computer-generated virtual reality, the perspective achieves a logical perfection but at times becomes the product of a programmer's keyboard. These images are often stiff and numb, lacking the poetry of a more imaginative picture, which at its best may induce the feeling of a fresh breeze, swaying tree canopies, the scents of flowers, and the sound of voice." (Andersson 2007:87).

Trots att datorprogrammen enligt Anderson (2007) skapar en teknisk perfektion så saknas den förhöjda verklighet som bildas via traditionella medel. Den förhöjda verklighet som kommuniceras via teckningar och målningar förväntas därför inte heller kunna direkt representera verkligheten (ibid.). Men när kommunikationen av designen istället består av en realistisk datorrendering så görs ett större anspråk på att just representera verkligheten (ibid.). Trots detta finns tendensen kvar att vilja försköna den digitalt skapade verkligheten, där innehållet i den virtuella verkligheten manipuleras för att skapa en falsk bild av designen (Downes & Lange 2015).

Diskussioner kring digitala visualiseringar som används för att förmedla information och sälja projekt handlar främst om skillnaden mellan det förväntade resultatet och det färdiga projektet. En studie utförd av Downes och Lange visar att visualiseringar ofta ger en skev bild av den slutgiltiga designen. Genom att manipulera bland annat skala, perspektiv, vegetation, befintlig bebyggelse och trafik skapas en falsk representation av det färdiga projektet. Downes och Lange diskuterar kring att upprätta riktlinjer för visuell kommunikation, men medger att detta skulle kunna leda till uniformitet och kreativa restriktioner. (Downes & Lange 2015).

Detta är ännu ett område där arkitekter måste hållas ansvariga för hur den kommunicerade designen stämmer överens med det faktiska verkligheten när projektet är färdigbyggt.

3.2 Välkommen till Södra Rosendal

Området Rosendal är lokaliserat strax söder om centrala Uppsala. Redan 1998 uttryckte stiftelsen "Samverkan mellan Universiteten i Uppsala, Näringsliv och Samhälle" tankar om att bygga längsmed Dag Hammarskjölds väg och därmed binda samman södra och centrala Uppsala (Uppsala kommun 2009). Planer på att

exploatera delar av Rosendalsfältet, vilket historiskt sett har använts som militärt övningsområde och golfbana, arbetades fram i 2009 och resulterade i stadsdelen Södra Rosendal (Uppsala kommun 2019). Efter att planer på att bygga Södra Rosendal fastställdes påbörjades ett än större projekt för att skapa ett sammanhängande bostadsområde i hela Rosendalsområdet (ibid.). Södra Rosendal blev då den första färdiga etappen i stadsdelen Rosendal, medans resterande fyra etapper för tillfället är under konstruktion. I formgivningen av Södra Rosendal har ett flertal byggherrar och arkitektbyråer medverkat, vilket har resulterat i en varierad arkitektur (ibid.). Stadsdelen färdig ställdes i 2021 och innefattar bostäder, kontor, lekplatser, restauranger och en idrottshall (ibid.). Totalt bor det ca 1600 personer i Södra Rosendal (ibid.).

Rosendal framhävs som ett miljömässigt hållbart bostadsområde och är ett av de första urbana distrikt i Sverige att märkas som "Miljöbyggnad" av Sweden Green Building Council. Däremot har stadsdelens status som hållbar ifrågasatts av forskare som Bergquist et al. Deras undersökning av klimatpåverkan i en av byggnaderna i Södra Rosendal visade att boende i byggnaden konsumerar över 70 gånger mer resurser än vad som är globalt hållbart. Detta hänvisas främst till byggnadsprocessen och invånarnas levnadsvanor. Dock är Bergquist et al. positiva till initiativet som projektet tagit för att jobba mot ett mer hållbart levnadssätt, men ser att fokus bör ligga på att hitta alternativa byggmaterial och levnadsvanor för att få en större minskning av klimatavtrycket. (Bergquist et al. 2020).

Detta leder till frågan huruvida designen av Södra Rosendal har begränsats av att hållbara värden har prioriterats, trots att effektiviteten av dessa hållbara lösningar är ifrågasättbar. Följande kapitel kommer att presentera resultaten av en dokumentanalys som identifierar estetiska riktlinjer samt resultaten av platsanalysen där förekomsten av riktlinjerna utvärderas.

4 Resultat

4.1 Dokumentanalys

I dokumentanalysen undersöktes tre olika typer av källor som har styrt utvecklingen av Södra Rosendal: Uppsala kommuns arkitekturpolicy (Uppsala kommun 2017), detaljplanen för Södra Rosendal (Uppsala kommun 2009) och gestaltungsförslag som producerats av Karavan Landskapsarkitekter (2022) och Utopia Arkitekter (u.å.). I dokumentanalysen appliceras de kriterier som etablerats i metoden för att bilda en sammanhängande analys av alla källor. Hur dokumenten behandlar dessa kriterier summeras i slutet av varje rubrik.

4.1.1 Arkitekturpolicy

Arkitekturpolicyen för Uppsala kommun skapades för att bilda en universal plattform för aktörer att referera till för riktlinjer och övergripande mål. I texten uppmärksammas sju olika begrepp för att uppfordra till god arkitektur: Sammanhang, skala, grönt, befintlig värden, god livsmiljö, samverkan och tillgänglighet. Specifikt identifieras begreppen skala, grönt, befintliga värden, och god livsmiljö ha en direkt koppling till Södra Rosendals estetiska utformning. Den mänskliga skalan är enligt Uppsala kommun viktig att ta hänsyn till, i allt från större strukturer till små detaljer. Det påpekas att höga byggnader behöver motiveras med ett påtagligt behov och bör bidra med höga arkitektoniska värden. De ser även att skalan ska respekteras på längden, där långa fastigheter lätt blir uniforma. För att motverka detta bör större enheter delas upp och tydliga entréer, öppningar och andra visuella element bör användas för att skapa variation. Uppsala kommun pekar även på grönska som en viktig komponent för att skapa en god levnadsmiljö. Genom att spara befintlig vegetation och införa ny grönska i urbana miljöer skapas en frisk och levande stad, gärna med inslag av alléer, gröna tak, planteringar och andra gröna element. Även genom att spara befintliga strukturer, byggnader och träd skapas en stad som har en tydlig historia och variation i utformningen av staden. Kommunen vill se att man i alla situationer undviker slentrianmässiga lösningar och anpassar all ny gestaltning till platsens historia. (Uppsala kommun 2017).

Arkitekturpolicyen har visat att Uppsala kommun prioriterar riktlinjer som till stor del faller i linje med vad Cullen och Gehl skulle definierat som god arkitektur. Ett stort fokus har lagts på att skala i alla dimensioner ska anpassas till människan för att skapa en god levnadsmiljö. Portiker och öppningar används som ett exempel för att skapa dramaturgi enligt Cullens "Serial visions". Riktlinjerna att spara befintliga strukturer och detaljrikedom i ögonnivå pekar på att stadens textur även anses vara en viktig komponent för att skapa kvalitativ arkitektur. Användning av vegetation nämns som ett positiv inslag men det anges inga tydliga direktiv för hur de ska användas för gestaltning.

4.1.2 Detaljplan

Detaljplanen för Södra Rosendal skapades för att utveckla vad som skulle bli den första etappen i stadsdelen Rosendal. Detaljplanen beskrivs som flexibel och öppnar upp för många olika funktioner, men vissa konkreta riktlinjer kunde urskiljas. I texten finns det riktlinjer som behandlar skalan i det urbana rummet. I anslutning till huvudgator och parker bör byggnader uppföras med tre till fem våningar, medans övriga byggnader tillåts vara en till fem våningar höga. Fasaden ska placeras tre meter från vägen. Fasader som ansluter till huvudgator bör vara "stadsmässigt utformade" (Uppsala kommun 2009:7) och skapa tydliga gränser mot gatorna för att uppmuntra platsbildningar och kvartersgator med mycket aktivitet. Minst 25% av bottenvåningarna som vetter mot huvudgatan bör utgöras av verksamhetslokaler för att ytterligare skapa en levande stadsgata. Utöver dessa direktiv uppfordrar detaljplanen till att byggnader längs gator, parker och andra väl synliga lägen bör ha en hög arkitektonisk kvalitet. Genom att se över visionsbilderna som tagits fram till detaljplanen för Södra Rosendal går det att avläsa vissa estetiska element som har betonas extra mycket. I visionsbilden framtagen av Christensen & co (Figur 2) visas kvartersbebyggelsens stadsmässiga entrésida mot huvudgatan. Bilden indikerar att huvudgatan kommer att ha en tydlig linjär siktlinje och ett rum med stor skala på både höjden och bredden. I volymsstudien framtagen av CCO arkitekter (Figur 3) visas rumsligheten i hela stadsdelen. Här visas volymen i de halvslutna innergårdarna där de omgivande byggnaderna skapar en inneslutande känsla. Här verkar endast huvudgatan besitta

Figur 1: Visionsbild för rumsligheten i Södra Rosendals huvudgata. (Uppsala kommun 2009:6).
<https://docplayer.se/113366-Detaljplan-for-del-av-rosendalsfaltet-uppsala-kommun.html>

en linjär siktlinje, medans mer dramatiska siktlinjer verkar skapas på mindre gator och via vägarna in och ut mellan innergårdarna. (Uppsala kommun 2009).

I detaljplanen är det tydligt att man vill uppfordra till ett livligt stadsrum genom att använda sig av "Soft Edges" i form av restauranger och andra verksamheter. Högre byggnader närmare huvudgatan driver på detta intryck, med en huvudgata som är både bred och hög. Även i visionsbilderna reflekteras detta. Skalan används för att markera huvudgatans vikt i det urbana rummet, medans övriga områden tillåts ha lägre byggnader med en mindre skala. Värt att bemärka är att hög arkitektonisk kvalitet endast är en riktlinje för centralt belägna byggnader, vilket indikerar att fokuset på att skapa en levande stad främst är riktat till huvudstråket. Volymstudien indikerar att rumsligheten i innergårdarna riskerar att skapa en instängd känsla, då innergårdarna blir mindre men byggnadernas höjd förblir höga.

Figur 2: Volymstudie av Södra Rosendal som visar den planerade skalan på bostadskvarteren. (Uppsala kommun 2009:5). <https://docplayer.se/113366-Detaljplan-for-del-av-rosendalsfaltet-uppsala-kommun.html>.

4.1.3 Utopia & Karavan

Under utvecklingen av Södra Rosendal har ett flertal arkitektbyråer varit involverade i utvecklingen av stadsdelen. Gestaltungsförslag från arkitektbyråerna Utopia Arkitekter och Karavan Landskapsarkitekter har i detta fallet granskats, där målsättningen som presenteras i text och visionsbilder undersökts.

Utopia Arkitekter utvecklade ett bostadsområde i den östra delen av Södra Rosendal som bildar 119 lägenheter. Arkitektbyrån beskriver att designen av kvarteret är inspirerat av en småstadsetetik, en hel stadsdel i miniatyr. Designen på byggnaderna beskrivs som brokig i volym och byggnadshöjd, med ett stort fokus på arkitektonisk variation mellan byggnaderna. På gatunivå är tanken att skapa en livlig och säker utemiljö genom att skapa närhet mellan den egna bostaden och det

offentliga utrymmet. Utopia beskriver att de vill minska buller och skapa nyfikenhet från Vårdsätravägen som går utanför kvarteret genom att ha en sluten länga med byggnader som skapar ett visuellt blickfång. I en visionsbild som tagits fram för att presentera förslaget (Figur 3) visas den brokiga arkitekturen. (Utopia Arkitekter u.å.).

Karavan Landskapsarkitekter har ansvarat för att designa tre olika bostadskvarter samt en park i Södra Rosendal. I beskrivningen av Kvarteret Smaragden framhävs det att "Både byggnad och utemiljö har en tydlig hållbar inriktning.", vilket uttrycks i form av odlingsplatser, fruktträd och hållbara markmaterial (Karavan Landskapsarkitekter 2022a). Fördröjning av dagvatten sker både med sedumplanteringar på taken och växtbäddar på marknivå. Kvarteret Rosendal Inspiration har en liknande inställning till hållbar design, och ett stort fokus på att göra taket till ett offentligt utrymme för de boende (Karavan Landskapsarkitekter 2022b). I en visionsbild av projektet används vegetation både på marknivå och på taket för att kanta vägar och samlingsplatser. I beskrivningen av Rosendals Ungdomsbostäder har markmoduleringen, träden och solitärbuskarna används för att skapa rumslighet (Karavan Landskapsarkitekter 2022c). Innergården är tänkt som samlingsplats för såväl studier som pingis. Solvallsparken beskrivs som en park med tydlig idrottsinriktning, vilket innebär att stora delar av parken har programmerade ytor som är designade till en aktivitet, exempelvis klättring eller pingis (Karavan Landskapsarkitekter 2022d). En öppen gräsmatta i anslutning till de designerade aktivitetsytorna erbjuder en oprogrammerad yta, ett stort öppet rum i kontrast med de stängda innergårdarna.

Figur 3: Utopia Arkitekters visionsbild för sikten till Södra Rosendal från Vårdsätravägen (Utopia Arkitekter u.å.). <http://www.utopia.se/se/projekt/sodra-rosendal>.

Liksom i detaljplanen hittades ett tydligt fokus på att göra Södra Rosendal till en livlig stadsdel. Gehls "Soft Edges" blir representerade i form av närhet mellan privata och offentliga utrymmen på gatunivå och platser har designerade utrymmen för socialt umgänge och aktivitet. Utopia har även varit tydliga med att vilja bryta upp byggnaderna i sitt kvarter för att respektera den mänskliga skalan. Liksom i arkitekturpolicyn och detaljplanen finns det inga tydliga riktlinjer för att skapa intresseväckande vyer eller dramaturgi i stadsrummet.

4.2 Platsanalys

Under följande rubriker har resultaten från platsanalysen i Södra Rosendal sammanställts. Varje rubrik behandlar en av de fyra bedömningsområdena som togs fram i analysmetoden baserad på litteratur från Cullen, Robinson och Gehl. Varje bedömningsområde analyserades individuellt och utan värderingar.

4.2.1 Siktlinjer

Vyerna i Södra Rosendal varierar något i karaktär beroende på var man befinner sig. På huvudgatan är sikten öppen, hela huvudstråket är synligt från en synvinkel, vilket kan ses i Figur 4. Den omgivande skogen är även till stor del synlig från huvudgatan, vilket skapar en omslutande känsla. När man rör sig in till innergårdarna blir siktlinjerna lite brokigare. Här och var leder vägen in i portaler och öppningar som skapar en dramaturgi. Även när delar av bebyggelsen skärmas av visuellt av andra byggnader eller höjdskillnader uppnås effekten av Cullens definierade siktlinjer. Dock är topografin relativt plan, men dramaturgin blir som mest påtaglig just när dessa element kombineras, exempelvis som i Figur 5. Det var endast vid ett fåtal ställen i hela stadsdelen där vyerna verkligen skapade nyfikenhet hos betraktaren.

Figur 4, till vänster: Skogen är synlig från huvudstråket i Södra Rosendal. (Ekander 2022).

Figur 5, till höger: Exempel på vy med dramaturgi. Foto: William Ekander 07-03-22.

4.2.2 Skala och rymd

Även rumsligheten och skalan varierar mycket i Södra Rosendal, vilket faller i linje med vad Cullen skulle identifiera som god arkitektur. Vid huvudvägen, tennisbanorna och parken är utrymmena öppna, men känns inte överdimensionerade. Huvudgatan har gångstråk i mänskliga dimensioner, utrymmet mellan husfasaderna som kantar vägen är tillräckligt brett för att lägenheterna inte ska ta över synfältet. Vid Solvallsparken ligger de höga byggnaderna i ryggen och skapar en bakgrund för parken och det öppna fältet att breda ut sig under. På innergårdarna varierar känslan av skala och rumslighet mellan varje kvarter. I många kvarter tornar lägenhetshusen upp sig över underdimensionerade innergårdar, vilket bryter mot Gehls mänskliga skala. I Figur 6 presenteras en av dessa innergårdar med överhängande byggnader. De höga strukturerna resulterar även i ett begränsat ljusinsläpp, vilket kan resultera i en känsla av osäkerhet. I vissa innergårdar, mer specifikt de designade av Utopia, har dock denna känsla motarbetats genom att skapa mer utrymme mellan husen och dra ner skalan på byggnaderna genom detaljverkan, som den innergård som visas i Figur 7. Här har element som vegetation, en pergola en lägre byggnad i förgrunden tagit ner höjden av byggnaden i bakgrunden.

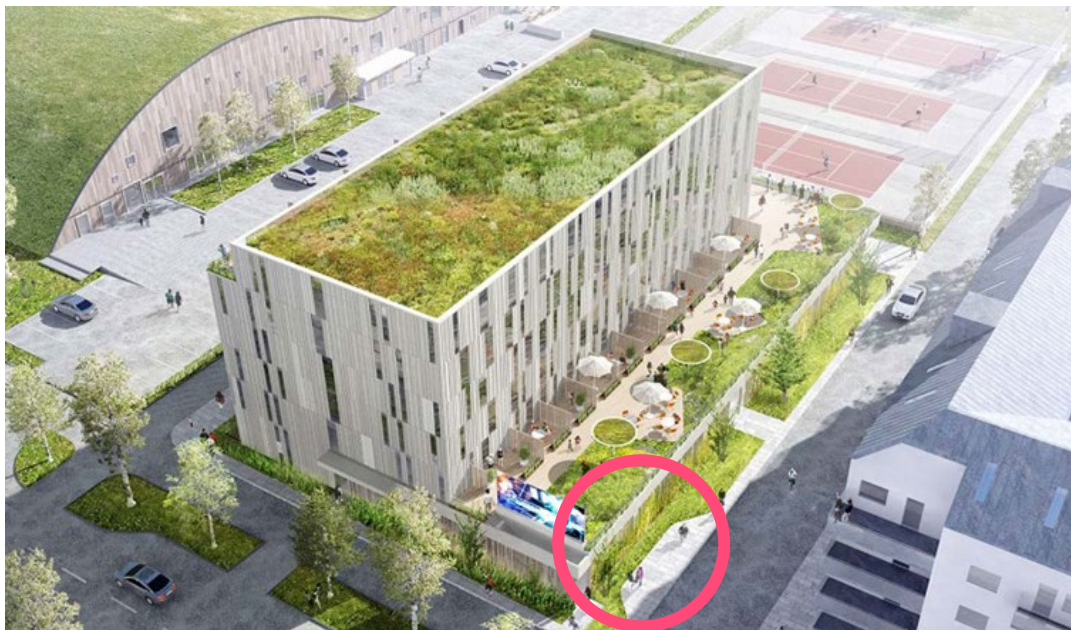
Figur 7, till, till höger: Innergård anpassad till den mänskliga skalan. Foto: William Ekander 07-03-22

Figur 6, till vänster: Innergård med en instängd känsla. Foto: William Ekander 07-03-22.

4.2.3 Vegetation

Växtligheten i Södra Rosendal har främst tillämpats för ekologiska och rumsliga funktioner, både i innergårdar och på gator. Att de har valts utifrån funktion och sedan estetik är enligt Robinsons teori om växtgestaltning. I innergårdarna användes låga och medelhöga buskar för att skapa rumsindelning och kanta offentliga ytor. Längsmed gatorna används nedsänkta växtbäddar för att hantera dagvatten och separera gång- och bilväg. Växtvalen har samma karaktär som går att identifiera i många samtida nybyggnationer; friskt gröna och översvallande ur planteringarna. Det gick inte att identifiera någonstans där vegetationen tog mycket visuell plats. Dock är det nämnvärt att platsanalysen utfördes under vinterhalvåret och några år efter etablering av växterna; därmed går det inte att utesluta att detta kan komma att förändras. Befintlig vegetation går att hitta i anslutning till parken och skogen som kantar parken, men ingenstans i själva bostadsområdet.

På några platser var det en viss differens mellan vegetationen som representerades på visionsbilderna och vegetationen i verkligheten. På marknivå var parkeringsplatser och sopstationer ibland ersatta av växtplanteringar i visionsbilden (Figur 8 & 9). Mycket av den växtlighet som visas i visionsbilderna tagna i ett fågelperspektiv går inte att se från gatunivå, exempelvis på Kvarteret Smaragden och Rosendal Inspiration (Figur 8 & 10).

Figur 8: Visionsbild för Kvarteret Smaragden, där område med påstådd vegetation är inringat. (Karavan Landskapsarkitekter 2022e). <https://karavanlandskap.se/kvarteret-smaragden/>

Figur 10: Den inringade området som i verkligheten består av en sopstation och parkeringsplatser. Foto: William Ekander 07-03-22.

Figur 9: Kvarteret Smaragden från ögonhöjd, där vegetationen på taket inte är synlig. Foto: William Ekander 07-03-22.

4.2.4 Stadens karaktär

Södra Rosendal uppfordrar till ett aktivt stadsliv. Stora ansträngningar har gjorts för att uppmuntra liv och rörelse; “Soft edges” i form av uteserveringar, skyltfönster och uteplatser på gatunivå som direkt taget ur Gehls handbok (Figur 11). Dock är inte alla fasader lika kvalitativa, utanför huvudleden och innergårdarna är detaljerna i ögonnivå sparsamt använda vilket gör att man inte vill stanna på platsen (Figur 12). Beslutet att involvera ett flertal olika byggherrar och arkitektbyråer har

resultatet i att varje kvarter i stadsdelen har fått ett eget uttryck. I stadsdelens park har en stor del av ytan en programmerad funktion som är designad en specifik sport eller aktivitet. Här har funktion prioriterats före form, få estetiska element går att peka ut som inte har en funktion utöver sin form. Några spår av Rosendals

Figur 12, till vänster: "Soft edges" och hög detaljrikedom i ögonnivå anpassar innergårderna till den mänskliga skalan. Foto: William Ekander 07-03-22.

Figur 11, till höger: Fasader utan detaljverkan uppfodrar till rörelse. Foto: William Ekander 07-03-22.

historia går dock inte att hitta representerade i stadsdelens arkitektur på något sätt, vilket Cullen markerar som en viktig del av stadens karaktär.

4.3 Visioner & verklighet

De riktvärden som har tagits fram för Södra Rosendal i arkitektpolicy, detaljplanen och arkitekternas design finns till stor del representerade i den färdigställda byggnationen. Dock var det tydligt att vissa bedömningsområden har prioriterats i både riktlinjer och färdiga projektet, och vissa har inte funnits representerade alls.

Det enda bedömningsområdet som inte var representerat alls i källorna var Siktlinjer, utöver att det i Uppsalas arkitekturpolicy nämns att långa husfasader bör brytas upp med portiker och öppningar för att skapa en variationsrik miljö. Utöver det var de övriga bedömningsområdena representerade i källorna.

Ett bedömningsområde som diskuterades ofta var Skala och rymd, riktlinjer för detta kunde hittas i alla tre källor. Främst handlade riktlinjerna om att skapa en mänsklig skala genom att bryta upp enformiga byggnader. Under observationerna konstaterades det att de offentliga utrymmena i Södra Rosendal som huvudvägen och parken hade en stor rymd men kändes passande för högtrafikerade områden, medans volymen i halvoffentliga utrymmen som innergårdar oftast blev för storskalig för den mänskliga skalan. Det finns en tydlig diskrepans mellan de mer framträdande kvarteren och de som ligger mer avsides, där de mer nyttjade utrymmena har fått en kvalitativare utformning. Rumsligheten i offentliga rum är anpassad till den mänskliga skalan gentemot de instängda halvprivata bostadskvarteren. Detta är troligen ett direkt resultat av att detaljplanen uttrycker att "[b]yggnader längs gator, parker och andra väl synliga lägen ska utformas med hög arkitektonisk kvalitet" (Uppsala kommun 2009:3). Förmodligen har det inte vart ett medvetet val att bortprioritera de övriga områdena i Södra Rosendal, men det har resulterat att de delar som redan inte är centralt belagda blir mer exkluderade.

Ett annat bedömningsområde som diskuterades mycket i källorna var Stadens karaktär. I varje källa hittades riktlinjer för att skapa en stad full av liv, exempelvis genom att öronmärka en del av verksamheten på gatunivå till affärer eller att ha fasader med hög detaljrikedom. Detaljplanen var dock tydlig med att göra huvudgatan och synliga områden extra attraktiva, vilket resulterade i att många av bakgatorna och innergårdarna kändes något förbisedda. Här har slentrianmässig arkitektur resulterat i visuellt ostimulerande bakgator och instängda innergårdar. En annan aspekt av Stadens karaktär som Daugelaite och Grazuleviciute-Vileniskes har anmärkt som typisk för hållbar arkitektur är relationen mellan byggnader och landskapet. Exempelvis i Kvarteret Smaragden är gränsen mellan byggnad och landskap diffus, där det ena är integrerad i det andra och resulterar i ett offentligt rum som består av en enhetlig modul. Denna helhet i det urbana rummet finns inte representerad i dokumentanalysen men identifieras som ett tydligt signalement för samtida stadsutveckling.

Bedömningsområdet Vegetation togs upp i stor utsträckning i arkitekturpolicyn och gestaltungsförslagen, men texterna saknade tydliga riktlinjer för hur växtligheten skulle användas i själva designen. I vissa visionsbilder upplevdes det att vegetationen var missrepresenterad mot hur det upplevs i verkligheten. En stor del av grönskan som visades i förslagen var belagd på taken, vilket gjorde att effekten blev markant annorlunda på marken gentemot i ett fågelperspektiv. Detta kan bero på att projektet har kommunicerats i visionsbilder i fågelperspektiv för att få ett tydligt helhetsintryck av byggnaden. Dock har detta resulterat i att grönskan på taket inte går att uppleva från marknivå, och indikerar att designens säljförmåga har prioriterats över att utveckla ett kvalitativt urbant landskap. Det är dessutom svårt att konfirmera att den utlovade vegetationen finns på taket och inte bara var

ett marknadsföringsverktyg som förstärkte det hållbara intryck som visionsbilden förmedlade.

Utöver att enstaka utrymmen i verkligheten bestod av parkeringsplatser men representerades av växtplanteringar i visionsbilden så stämde arkitektbyråernas visioner för sin design överens med det slutgiltiga resultatet. Det anmärktes även hur växtligheten behandlades i beskrivningarna av arkitektbyråerna, där vegetationen endast beskrevs utifrån hållbara argument istället för estetiska. Detta är en genomgående trend som identifierades i alla källor: att estetiska element grundades i funktionella resonemang.

5 Diskussion

5.1 Estetik & funktion

När jag utvärderade de estetiska riktlinjerna som har styrt gestaltningen av Södra Rosendal och resonemangen bakom dem så uppfattade jag att de främst grundas i hållbara argument; designen beskrivs utifrån funktionalistiska värden istället för sitt inneboende estetiska värde. Detta reflekterar van Etteger et al. (2016) samt Daugelaite och Grazuleviciute-Vileniskes (2020) tankar om att många samtida gestaltungsförslag valt att uttrycka designen främst i hållbara argument och negligera den estetiska dimensionen. Arkitektbyrån Karavan är främst skyldiga till detta, projekt beskrivs som att ha en “tydligt hållbar inriktning” (Karavan Landskapsarkitektur 2022a) och att växtvalen “maximerar tillvaratagandet av dagvatten” (ibid.) utan att förklara den kreativa tanken bakom stilvalen. Det är tydligt att det finns kvalitativa estetiska element som inte är beroende av hållbarhet, men dessa framhävs inte beskrivningen av projekten. Estetiken får exempelvis ta baksäte i Solvallsparken, där parken främst är funktionellt utformad med programmerade ytor och de estetiska valen knappt kommenteras i förslagets beskrivning. När de programmerade ytorna inte används känns parken som konsekvens väldigt tom, och utan estetiska element som skapar andra kvalitativa aspekter. Trots att Daugelaite och Grazuleviciute-Vileniske (2020) argumenterar att kvalitativ arkitektur är en viktig del av hållbar arkitektur så verkar inte detta tankesätt ha tillämpats under gestaltningen av Södra Rosendal.

Däremot vävde arkitektbyrån Utopia in mer av vad som faktiskt påverkade den estetiska upplevelsen i beskrivningen av sina gestaltungsförslag: skala, detaljer, material, volym, etc. De avvek från den kvartersstrukturen som presenterades i detaljplanen och valde att skapa ett brokigare strukturerat kvarter. De har inkluderat estetiska kvaliteter i diskussionen av sin gestaltning. Resultatet är en urban miljö som känns mer naturlig än de kvadratiske, högresta innergårdar som hittas i resterande kvarter. I motsats är Karavans beskrivning av Kvarteret Smaragden enbart fokuserad på att skildra projektet som miljömedvetet och hållbart utan att blanda in estetiska värdeord. Trots att Karavan framhäver hur hållbarhet har styrt gestaltningen så har projektets påstådda miljövänlighet kritiserats i undersökningen utförd av Bergquist et al. (2020). Om hållbarhet är en säljpunkt som inte går att garantera, vad finns då kvar att grunda designen på?

5.2 Vad finns kvar?

Det är tydligt att ett stort fokus har legat på att göra Södra Rosendal till en livlig stadsdel, vilket indikerar att landskapsarkitektens roll har framhävts mer i planerandet av det offentliga rummet. Detta är ett tecken på att hållbarhet och den tillhörande estetiken till stor del formar våra nya stadsdelar. Den gröna vågen medför en större relevans för landskapsarkitektur och blågröna områden, men den

estetiska dimensionen av urban design riskerar att bli överskuggad av enbart hållbara värderingar.

Min uppfattning är att estetiska värden anses vara för subjektiva för att kunna räkna på när projekt ska marknadsföras, trots att stilvalen är grundade i kvalitativ arkitektur. Oftast går även de båda värdena hand i hand, i Södra Rosendal har arkitekterna gestaltat en miljö som är estetiskt tilltalande såväl som hållbar. Men trots att mycket tid och energi har lagts ner på att skapa en kvalitativ, estetisk utemiljö så säljs den in utifrån sina mer påtagliga funktionella värden.

Om detta tankesätt fortsätter att dominera branschen öppnar det för risken att framtida gestaltningsförslag inte har lika kvalitativa estetiska inslag men kan godtas så länge som de skyltar med rätt värdeord och vackra illustrationer. Genom att minska värdet av kvalitativ arkitektur så minskar även förekomsten av den, och därmed hoppet om att uppnå en sann hållbar arkitektur.

6 Slutsats

Utformningen av Södra Rosendal har av många utnämnts som det moderna praktexemplet för hur nya stadsdelar ska utformas i Sverige. I källorna som bildat riktlinjerna för projektet reflekteras dessa samtida värdegrunder tydligt: hållbar design, levande stadsrum, etc. Södra Rosendal lever till stor del upp till de förväntningar som skapats i dokumentanalysen. Främst har de många riktlinjerna som uppfordrar till ett livligt stadsrum följts till fullo. Riktlinjer för god skala och rumslighet förkom också ofta i dokumentanalysen men kvaliteten på detta bedömningsområdet varierade i stadsdelen. Vegetation behandlades i källorna med vaga riktlinjer och upplevdes främst vara använt för funktionella ändamål i den färdigbyggda stadsdelen. Siktlinjer, som inte diskuterades vidare i någon av källorna, var närvarande på enstaka platser i Södra Rosendal men upplevdes inte utgöra en större del av visionen för utformningen av stadsdelen. På det hela har utformningen av Södra Rosendal till stor del följt de direktiv som uttryckts i planeringen av stadsdelen, trots att en överdriven tilltro till hållbarhet och funktionalitet eventuellt har överskuggat den estetiska dimensionen.

En intressant anmärkning som uppkom under dokumentanalysen var hur estetik behandlades i källorna. Trots att den estetiska dimensionen sällan diskuteras i planeringen så är den väldigt närvarande i designen. Den kvalitativa arkitektur som noggrant har arbetats fram vägs dock inte lika tungt som mer kvantifierbara värden. Istället är estetiska val gömda bakom argument som grundas i funktionalitet och hållbarhet. Detta fenomen kunde främst hittas när det kom till vegetation, men även i stadens karaktär och rumslighet. Framtida forskning bör undersöka hur utbredd denna situation är, samt hur kreativa estetiska val kan kommuniceras och värderas jämte funktionella grepp.

Tack

Jag skulle vilja ge ett tack till min handledare och mina kamrater som har bidragit med ovärderlig insikt och gjort detta arbete till mer än ett osammanhängande svammel. Jag vill även tacka Karavan Landskapsarkitekter, Utopia Arkitekter samt Christensen & Co för att de har tillåtit användning av sina visionsbilder och låtit mig skärskåda dem i detalj. Sist men inte minst, ett stort tack till alla larkare som inspirerar mig och får mig att skratta dagligen.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'WE' followed by a long, sweeping horizontal stroke.

Referenser

- Andersson, T. (2007). From Paper to Park. I: Trieb, M. (red.). *Representing Landscape Architecture*. London: Taylor & Francis. 52-74.
<https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203412817/representing-landscape-architecture-marc-treib>.
- Bergquist, D., Garcia-Caro, D., Joosse, S., Granvik, M., Peniche, F. (2020). *The Sustainability of Living in a "Green" Urban District: An Emergy Perspective*. Sustainability 12, no. 14: 5661. <https://doi.org/10.3390/su12145661>.
- Cullen, G. (1971). *The Concise Townscape*. Oxford: The Architectural Press.
- Dahl, R. (2010). Green Washing - Do You Know What You're Buying? *Environmental Health Perspectives*. 118(6), 246-252. Durham: National Institute of Environmental Health Sciences. [Green Washing | Environmental Health Perspectives | Vol. 118, No. 6 \(nih.gov\)](https://doi.org/10.1289/ehp.1186).
- Daugelaite, A., Grazuleviciute-Vileniske, I. (2020). *Aesthetics of Sustainability and Architecture: An Overview*. Kaunas: Kaunas University of Technology.
[Aesthetics of Sustainability and Architecture: An Overview \(sciendo.com\)](https://www.sciendo.com/Aesthetics-of-Sustainability-and-Architecture-An-Overview/A9783039104443).
- Downes, M., Lange, E. (2015). What you see is not always what you get: A qualitative, comparative analysis of ex ante visualizations with ex post photography of landscape and architectural projects. *Landscape and Urban Planning*. 142, 136-146. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0169204614001443>.
- Egoz, S. (2019). Landscape architecture and social sustainability in an age of uncertainty. I: Braae, E., Steiner, H. (red.) Routledge Research Companion to Landscape Architecture. London: Routledge. 219-230.
- Etteger, R., Thompson, I., Vicenzotti, V. (2016). Aesthetic creation theory and landscape architecture. *Journal of Landscape Architecture*. 11:1, 80-91. [Aesthetic creation theory and landscape architecture \(tandfonline.com\)](https://www.tandfonline.com/journals/1476).
- Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Washington: The Island Press.
- Karavan Landskapsarkitekter. (2022a). *Kvarteret Smaragden*.
<https://karavanlandskap.se/kvarteret-smaragden/> [22-02-15].
- Karavan Landskapsarkitekter. (2022b). *Rosendal Inspiration*.
<https://karavanlandskap.se/kvarteret-smaragden/> [22-02-15].
- Karavan Landskapsarkitekter. (2022c). *Rosendals ungdomsbostäder*.
<https://karavanlandskap.se/kvarteret-smaragden/> [22-02-15].
- Karavan Landskapsarkitekter. (2022d). *Solvallsparken*.
<https://karavanlandskap.se/kvarteret-smaragden/> [22-02-15].
- Karavan Landskapsarkitekter. (2022e). *Kvarteret Smaragden*. [visionsbild].
<https://karavanlandskap.se/kvarteret-smaragden/> [07-03-22].
- Plan- och byggnadsnämnden. (2015). *Planbeskrivning - Detaljplan för Rosendalsfältet*. (PLA 2012-20172). Uppsala: Plan- och byggnadsnämnden.

https://bygg.uppsala.se/globalassets/uppsala-vaxer/dokument/stadsplanering--utveckling/detaljplanering/samrad_granskning/rosendal/planbeskrivning_oktober.pdf.

Robinson, N. (2004). *The Planting Design Handbook*. Burlington: Ashgate Publishing Company.

Uppsala kommun. (2017). *Arkitekturpolicy*. Uppsala: Stadsbyggnadsförvaltningen. https://www.uppsala.se/contentassets/a0d9f6504be5452abca495a67c0ce789/arkitekturpolicy_webb_mars_2017.pdf

Uppsala kommun. (2009). *Detaljplan för del av Rosendalsfältet*. (2009/20047). Uppsala: Stadsbyggnadskontoret. <https://docplayer.se/113366-Detaljplan-for-del-av-rosendalsfaltet-uppsala-kommun.html>

Uppsala kommun. (2019). *Rosendals historia*. <https://bygg.uppsala.se/planerade-omraden/rosendal/om-rosendal/historia/>[02-02-22].

Utopia Arkitekter. (u.å.) *En ny stadsdel i Uppsala*. <http://www.utopia.se/se/projekt/sodra-rosendal>[22-02-15].

Utopia Arkitekter. (u.å.). *En ny stadsdel i Uppsala*. [visionsbild]. <http://www.utopia.se/se/projekt/sodra-rosendal>. [22-02-15].

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.